

Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

V međunarodni naučni skup
Zlatibor 24-27. septembar 2011.

University of Belgrade
Faculty of Special Education and Rehabilitation

5th International Scientific Conference
Zlatibor 24-27. September 2011.

SPECIJALNA EDUKACIJA
I REHABILITACIJA *danas*
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION *today*

zbornik radova
proceedings

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

V međunarodni naučni skup
**SPECIJALNA EDUKACIJA I
REHABILITACIJA DANAS**

Zlatibor, 24-27. septembar 2011.

The Fifth International Scientific Conference
**SPECIAL EDUCATION AND
REHABILITATION TODAY**

Zlatibor, September, 24-27. 2011.

**Zbornik radova
Proceedings**

Beograd, 2011.

Belgrade, 2011

SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY

Zbornik radova
Proceedings

V međunarodni naučni skup
The Fifth International Scientific Conference
Zlatibor, 24-27. septembar 2011.

Izdavač/Publisher:

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation
Visokog Stevana 2, 11 000 Beograd
www.fasper.bg.ac.rs

Za izdavača/For publisher:

Prof. dr Jasmina Kovačević, dekan

Urednici:

Prof. dr Nenad Glumbić, Doc. dr Vesna Vučinić

Štampa/Printing:

AKADEMIJA

Beograd

Tiraž/Circulation: 300

ISBN

INFORMISANOST UČENIKA OSNOVNIH ŠKOLA O DROGAMA²

Branislava Popović-Čitić, Marija Marković
Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Stepen informisanosti učenika o osnovnim karakteristikama i posledicama upotrebe droge smatra se jednom od ključnih pretpostavki uspešnog planiranja školskih programa prevencije bolesti zavisnosti od droga. U cilju utvrđivanja nivoa znanja i obaveštenosti učenika o vrstama droga, posledicama, dostupnosti i razlozima upotrebe droga, realizovano je kvalitativno istraživanje.

Za potrebe prikupljanja podataka, na uzorku od 207 učenika starijih razreda iz 12 beogradskih osnovnih škola, korišćena je metoda fokus-grupnog intervjua. U svakoj školi, tokom prvog polugodišta školske 2010/11. godine, održane su po dve polno homogene učesničke fokus grupe, koje su u proseku brojale po 10 učenika, uzrasta od 11 do 13 godina. Intervjui su vođeni u skladu sa posebno kreiranim upitnikom koji se sastojao od pet tematskih vežbi. Diskusije su beležene audio zapisom i kasnije transkribovane, a dobijeni rezultati obrađeni su metodom kvalitativne analize sadržaja.

Nalazi istraživanja ukazuju da su učenici upoznati sa postojanjem različitih vrsta droga, pre svega sa marihuanom, kokainom i heroinom, da poznaju žargonske nazive pojedinih droga, ali da ne uviđaju sinonimna značenja. Izgled većine pomenutih droga učenici pravilno prepoznaju, uz obrazloženje da su njihova saznanja prevashodno rezultat informacija prezentovanih u medijima. Najčešće razloge upotrebe droga, učenici vide u pritisku vršnjaka, bežanju od problema i radoznalosti. Posledice upotrebe droga učenici jasno percipiraju samo u domenu fizičkog zdravlja, dok se socijalne posledice i promene u psihičkom zdravlju u daleko manjoj meri prepoznaju kao rezultat upotrebe droga. Najdostupnija droga, prema mišljenju učenika, je marihuana, a za preostale droge veruju da ih je teže nabaviti.

Izvedeni zaključci svedoče o relativno visokom nivou informisanosti učenika o pojedinim aspektima upotrebe droga, te nude iskustveni okvir za kreiranje adekvatnih strategija preventivnog karaktera koje bi mogle biti implementirane u školskoj sredini kao bazičnom području preventivnog delovanja.

Ključne reči: droga, učenici, škola, prevencija

UVOD

Upotreba droga u populaciji dece i omladine beleži kontinuirani porast tokom poslednje decenije. Nekoliko obuhvatnih i temeljnih epidemioloških istraživanja o prevalenciji upotrebe droga među mladima u Srbiji (Ćirić-Janković i sar., 2009; Manzoni i sar., 2005), zvanične statistike o broju lečenih narkomana, broju krivičnih dela i prekršaja izvršenih pod uticajem droga, kao i rezultati parcijalnih empirijskih istraživanja ukazuju na neophodnost kreiranja i razvijanja sistematskih i planskih programa prevencije ove pojave. Kao jedna od ključnih pretpostavki uspešnog planiranja školskih preventivnih programa,

² Članak predstavlja rezultat rada na projektu „Unapređivanje kvaliteta i dostupnosti obrazovanja u procesima modernizacije Srbije“, broj 47008 (2011-2014), čiju realizaciju finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

postavlja se procena nivoa znanja i obaveštenosti učenika o osnovnim karakteristikama i posledicama upotrebe droge među mladima (Popović-Čitić, Žunić-Pavlović, 2005). Tek na osnovu ovih uvida moguće je planirati strukturu, sadržaj i način primene preventivnih intervencija zasnovanih na potvrđeno efektivnim strategijama preventivnog delovanja u školskoj sredini (Žunić-Pavlović i sar., 2010).

Predmet ovog istraživanja bio je da se ispita informisanost učenika osnovnih škola o pojedinim pitanjima vezanim za droge i njihovu upotrebu, kao i da se utvrdi eventualno postojanje rodni razlika u nivou znanja i obaveštenosti učenika. U skladu sa tako formulisanim predmetom, postavljeno je šest istraživačkih pitanja: (1) za koje droge učenici znaju da postoje; (2) da li su učenici upoznati sa izgledom različitih vrsta droga; (3) da li učenici misle da bi lako mogli da pribave određene droge; (4) koje razloge upotrebe droga od strane svojih vršnjaka učenici percipiraju kao najčešće; (5) da li učenici prepoznaju posledice upotrebe droga i (6) da li postoje rodne razlike u informisanosti učenika o drogama.

METOD ISTRAŽIVANJA

Istraživački uzorak u kvalitativnom ispitivanju percepcija upotrebe droga činilo je 207 učenika starijih razreda iz 12 beogradskih osnovnih škola. Primenom metode fokus-grupnog intervjua, održane su u svakoj školi, tokom prvog polugodišta školske 2010/11. godine, po dve polno-homogene učesničke fokus grupe, koje su u proseku brojale po 10 učenika, uzrasta od 11 do 13 godina. Interaktivne diskusije, sa prosečnim trajanjem od jednog školskog časa, vođene su od strane prethodno obučениh moderatora i usmeravane otvorenim i polustrukturiranim upitnikom, posebno kreiranim za potrebe ovog istraživanja. Strukturu istraživačkog instrumenta činilo je pet tematskih vežbi, usklađenih sa postavljenim istraživačkim pitanjima i baziranih na primeni tehnika popisivanja, rangiranja, crtanja i mapiranja. Diskusije su beležene audio zapisom i kasnije transkribovane, a dobijeni rezultati obrađeni su metodom kvalitativne analize sadržaja.

REZULTATI

Nalaz o stepenu informisanosti učenika o postojanju različitih vrsta droga, dobijen je sumarnom analizom lista na kojima su ispitanici popisivali sve vrste droga za koje su čuli da postoje. U svim ispitivanim grupama, nezavisno od polne pripadnosti, učenici navode marihuanu, kokain i heroin kao droge sa čijim postojanjem su upoznati. Na drugom mestu, prema frekventnosti navođenja, nalazi se ekstazi, dok hašiš i LSD zauzimaju treće mesto. Pri tome, evidentno je da se hašiš pominje isključivo u grupama dečaka, dok je LSD češće navođena droga od strane devojčica. Najmanje pominjane droge su iz redova inhalanasa (lepak), sedativa (tablete za smirenje) i amfetamina (spid), a u jednoj grupi devojčica navedena je tehno droga kao poseban vid virtuelnih droga. U odgovorima učenika svih grupa beleži se značajan broj žargonskih naziva za pojedine droge (npr. trava, vutra, džoint, dop, trip, kreker), koje učenici percipiraju kao zasebne vrste, a ne sinonime prethodno navedenih droga. Dodatno, u droge učenici svrstavaju i druge psihoaktivne supstance (alkohol, kofein, nikotin), te navode alkoholna pića, kafu, cigarete i energetska pića kao posebne vrste droga.

U cilju dobijanja jasnije slike o poznavanju droga, učenicima je zadato da nacrtaju ili opišu pomenute droge, te da navedu sopstvene izvore informisanja. Dobijeni rezultati ukazuju da, u svim grupama, učenici prepoznaju izgled marihuane, kokaina, heroina i ekstazija, te, da ove droge, ne samo da znaju da opišu, nego su upoznati i sa načinom

njihovog konzumiranja. Ostale droge učenici u manjoj ili većoj meri tačno, ali nepotpuno opisuju, dok se jedino u pogledu hašiša izjašnjavaju da nisu upoznati sa izgledom droge. Kao osnovne izvore informacija, učenici navode prevashodno elektronske medije (televizija i Internet) i, u manjoj meri, školska predavanja, sadržaje dnevne štampe i razgovore sa roditeljima. Osim toga, rezultati ispitivanja učeničkih percepcija dostupnosti droga, pokazuju da je marihuana jedina droga za koju se većina učenika izjašnjava da bi je lako mogli nabaviti. Na drugom mestu po dostupnosti, učenici izdvajaju ekstazi, dok za sve ostale navedene droge, navode da se ne mogu lako nabaviti, prevashodno zbog finansijskih razloga. Razlike u odnosu na pol nisu zabeležene.

Zarad ispitivanja percepcije učenika o najčešćim razlozima upotrebe droga od strane dece i omladine, od ispitanika je traženo da saopšte svoje mišljenje o razlozima zbog kojih se njihovi vršnjaci odlučuju da probaju ili uzimaju droge. Analizom odgovora moguće je izdvojiti pritisak vršnjaka, radoznalost i bežanje od problema, kao tri ključna razloga zbog kojih mlade osobe, prema mišljenju učenika iz svih ispitivanih grupa, upotrebljavaju drogu. Prepoznavanje pritiska vršnjaka kao faktora upotrebe droga ogleđa se u izjavama učenika da se droga uzima zarad postizanja ili održavanja popularnosti u vršnjačkoj grupi, usled straha od vršnjačkog neprihvatanja i odbacivanja ili po direktnom nagovoru i prisili od strane pojedinih vršnjaka. Bežanje od problema kao razlog upotrebe droga, učenici objašnjavaju kao pokušaj mladih da rešenje različitih porodičnih, školskih, ljubavnih i problema u vršnjačkim odnosima potraže u uzimanju droga, dok se radoznalost sagledava kroz želju da se „proba nešto novo“ ili da se iskuse „pozitivni“ efekti droga. Od drugih razloga upotrebe droga, u po jednom slučaju, navode se dosada, ublažavanje fizičkog bola, imitiranje poznatih ličnosti, bogatstvo i stanje depresije.

Za potrebe procene nivoa informisanosti učenika o posledicama upotrebe droge primenjene su tehnike crtanja i mapiranja, nakon čega su učenici opisivali karakteristike i izgled osoba koje su zavisne od droga. Rezultati analize crteža i opisa jasno ukazuju da su učenici, iz svih ispitivanih grupa, u najvišem stepenu upoznati sa zdravstvenim posledicama upotrebe droga, i to onim koje se odnose na fizički izgled i opšte zdravstveno stanje. Socijalne posledice u vidu javljanja problema u porodičnom, školskom i vršnjačkom okruženju, navode se u proseku u polovini ispitanih grupa učenika, dok su zdravstvene posledice psihičke prirode zabeležene u samo dve grupe, i to one koje su činile devojčice. Narkomanija, kao najozbiljnija posledica upotrebe droga, je terminološki poznata učenicima, ali, osim opšteg stava da je reč o zavisnosti od droga, učenici nisu mogli da daju preciznija objašnjenja.

DISKUSIJA

Rezultati istraživanja informisanosti učenika o drogama pokazuju da su učenici u relativno visokom stepenu upoznati sa postojanjem i izgledom različitih vrsta droga. Iako, uopšteno gledano, učenici navode značajan broj prirodnih, veštačkih i industrijskih droga, kao najpoznatije droge, za koje su gotovo svi učenici čuli da postoje i čiji izgled tačno znaju da opišu, izdvajaju se marihuana, kokain, heroin i ekstazi. Istovremeno, učenici su veoma dobro obavешteni o potencijalnim razlozima upotrebe droga od strane mladih osoba i jasno prepoznaju fizičke posledice kontinuiranog konzumiranja droga. Dobijeni nalazi o značajnom nivou informisanosti učenika o pojedinim drogama mogu se tumačiti činjenicom da je problematika zloupotrebe psihoaktivnih supstanci česta tema edukativnih predavanja, koja u školi organizuju predstavnici policije, zdravstvenih i socijalnih službi, ali i naučnih institucija. Osim toga, u programu nastavnog predmeta Građansko vaspitanje, posebnu celinu, u starijim razredima osnovne škole, čine upravo problemi vezani za

upotrebu alkohola i droga. Svakako, najsnažniji izvor informacija, o čemu svedoče i odgovori učenika, jesu sadržaji elektronskih medija, pre svega Interneta i televizije.

Sa druge strane, nalazi ovog istraživanja takođe upućuju i na nedovoljno jasna i nepotpuna znanja učenika o nekim dimenzijama upotrebe droga: ispitanici ne prepoznaju u dovoljnoj meri socijalne i psihičke posledice upotrebe droga; iako su im bliski žargonski nazivi pojedinih droga oni ne uviđaju njihova sinonimna značenja; u droge svrstavaju i druge psihoaktivne supstance (pre svega alkohol i cigarete); nisu upoznati sa izgledom svih droga za koje znaju da postoje. Ipak, ovi nalazi ne umanjuju generalni zaključak ovog istraživanja o relativnom visokom nivou obaveštenosti učenika o drogama.

Moglo bi se postaviti pitanje u kojoj meri se učenici osnovnih škola, uprkos sopstvenom znanju o štetnosti upotrebe droga, odlučuju da probaju droge. Istraživanja upotrebe droga na osnovno-školskom uzrastu pokazuju da je marihuana droga koju mlade osobe najčešće probaju, što je u skladu sa nalazom ovog istraživanja da je marihuana droga za koju učenici smatraju da im je lako dostupna. Broj učenika koju su na ovom uzrastu konzumirali marihuanu kreće se u proseku od 2% (Stanković, 2002) do 3% (Žunić-Pavlović, Popović-Čitić, 2007), pri čemu se sa povećanjem uzrasta beleži kontinuirani porast upotrebe marihuane (Knežević i sar., 2009; Popović-Čitić, 2005), tako da krajem srednjoškolskog uzrasta dostiže vrednosti od 20% (Milivojević, Jokić, 2004) do 30% (Jugović, 2004). Značajne promene u prevalenciji upotrebe droge vezuju se upravo za školsku tranziciju iz osnovne u srednju školu, tako da najveći procenat mladih prvi put proba marihuanu na uzrastu od 15 do 16 godina (Čirić-Janković i sar., 2009), a kao dominantni razlozi upotrebe droga u periodu kasne adolescencije pojavljuju se radoznalost (Jugović, 2004) i pritisak vršnjaka (Ilić, 2004).

ZAKLJUČAK

Uvažavajući nalaze o relativno visokom nivou obaveštenosti učenika o drogama i umereno niskoj prevalenciji upotrebe droga u osnovno-školskom uzrastu sa tendencijom porasta sa uzrastom, kao i činjenici da nisu utvrđene značajnije rodne razlike, moguće je izvesti nekoliko zaključaka koji su od značaja za izbor nivoa, strategija i intervencija preventivnog karaktera koje bi mogle biti implementirane u školskoj sredini kao bazičnom području preventivnog delovanja. Prvo, školska sredina može biti pogodan okvir za primenu preventivnih programa univerzalnog, selektivnog i indikovanog nivoa delovanja. Drugo, programe prevencije upotrebe droga je opravdano inicirati krajem osnovne škole i kontinuirano ih primenjivati tokom celokupnog srednjoškolskog obrazovanja. Treće, preventivne programe je poželjno bazirati na strategijama informisanja i edukacije, uz poseban naglasak na razvijanju socijalnih veština. Četvrto, sadržaje programskih kurikuluma, posebno na početku srednje škole, treba više usmeriti na razvijanje veština kritičkog mišljenja i pružanja otpora negativnim socijalnim uticajima nego na prosto informisanje o različitim aspektima upotrebe droga. I peto, zarad povećanja efektivnosti preventivnog delovanja, potrebno je, u skladu sa Nacionalnom strategijom za borbu protiv droga u Republici Srbiji (Vlada Republike Srbije, 2009), uložiti napore na planu intenziviranja preventivnih aktivnosti u domenu organizovanja lokalne zajednice, prevashodno u cilju redukovanja dostupnosti droga populaciji dece i omladine.

LITERATURA

1. Ilić, B. (2004). Narkomanija mladih. *Godišnjak za psihologiju*, 3 (3), 73-82.
2. Jugović, A. (2004). Rizična ponašanja omladine u Srbiji. U: M. Nikolić, S. Mihailović (Ur.), *Mladi zagubljeni u tranziciji* (str. 177-203). Beograd: Centar za proučavanje alternativa.
3. Knežević, T., Simić, D., Ivanović, I. (2009). *Zdravlje mladih u Republici Srbiji - finalni izveštaj*. Beograd: Insitut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“.
4. Manzoni, M. J., Bjegović, V., Janković-Ćirić, S., Prepeliczay, S. (2005). *Istraživanje o zloupotrebi alkohola i drugih droga među mladima u Srbiji*. Beograd: Ministarstvo zdravlja Republike Srbije.
5. Miliwojević, M., Jokić, M. (2004). Alkoholizam, narkomanija, pušenje – životne navike i stavovi srednjoškolaca u Boru. *Socijalna misao*, 11 (1), 129-152.
6. Popović-Čitić, B. (2005). Prestupništvo dece i oblici prevencije. *Magistarska teza*. Beograd: Defektološki fakultet, Univerzitet u Beogradu.
7. Popović-Čitić, B., Žunić-Pavlović, V. (2005). *Prevenција prestupništva dece i omladine*. Beograd: Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije, Pedagoško društvo Srbije.
8. Stanković, B. (2002). Novi morbiditet mladih. *Stanovništvo*, 40 (1-4), 53-76.
9. Ćirić-Janković, S., Kisin, Đ., Jović, S., Kilibarda, B., Bjeloglav, D. (2009). *Evropsko istraživanje o upotrebi alkohola i drugih droga među mladima u Srbiji*. Beograd: Ministarstvo zdravlja Republike Srbije, Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“.
10. Vlada Republike Srbije (2009). *Nacionalna strategija za borbu protiv droga u Republici Srbiji za period od 2009. do 2013. godine*. Beograd: Službeni glasnik RS, 16/09.
11. Žunić-Pavlović, V., Popović-Čitić, B. (2005). Prevencija zloupotrebe psihoaktivnih supstancija kod učenika starijih razreda osnovne škole. *Beogradska defektološka škola*, 2, 195-209.
12. Žunić-Pavlović, V., Popović-Čitić, B., Pavlović, M. (2010). *Programi prevencije poremećaja ponašanja u školi*. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Izdavački centar.

MIDDLE SCHOOL STUDENTS' AWARENESS ABOUT DRUGS

Branislava Popović-Čitić, Marija Marković
University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation

The degree of students' awareness about the basic characteristics and consequences of drug use is considered as one of the key assumptions of successful planning school-based prevention programs of substance abuse. In order to determine the level of knowledge and awareness of students about the type of drugs, consequences, availability, and reasons for drug use, the qualitative research study was implemented.

For the purpose of collecting data on a sample of 207 middle school students from 12 state school in Belgrade, we used the method of focus-group interview. In each school, during the first semester of 2010/11 school year, were held two gender-homogeneous participatory focus groups, which are counted in average of 10 students, aged from 11 to 13. Interview were conducted in accordance with a specially designed questionnaire that consisted of five thematic exercises. Discussion were recorded, transcribed verbatim and the results were emerged through a process of qualitative content analysis.

Research findings indicate that students are familiar with the existence of different types of drugs, primarily marijuana, cocaine and heroin, that they know the slang names of certain drugs, but do not recognize the synonymous meanings. Students correctly perceive the appearance of most drugs, arguing that their knowledge is primarily a result of the information presented in the media. Peer pressure, running away from problems and curiosity are the most common reasons for drug use, in the opinion of students. The consequences of drug use, students clearly perceive only in terms of physical health, while the social consequences and changes in mental health are much lesser recognised as a results of drug use. The most accessible drug, according to the students, is marijuana, and for the other drugs they believe that is more difficult to obtain.

Derived conclusions indicate to the relatively high level of students' awareness about certain aspects of drug use, and offer empirical framework for designing the adequate prevention strategies that could be implemented in the school setting as a basic area of preventive action.

Key words: drug, students, school, prevention